

SERGEY TİMOFEYEVİÇ AKSAKOV
Gogol'le Dostluğumuz ve Mektuplaşmamız
(1832-1852)

История моего знакомства с Гоголем, со включением
всей переписки с 1832 по 1852 год

İletişim Yayınları 2792 • Edebiyat Eleştirisi 68

ISBN-13: 978-975-05-2710-4

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

EDITÖR Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SERGEY TİMOFEYEVİÇ AKSAKOV

Gogol'le Dostluğumuz ve Mektuplaşmamız (1832-1852)

История моего знакомства с Гоголем,
со включением всей переписки
с 1832 по 1852 год

RUSÇADAN ÇEVİREN

Varol Tümer

SERGEY TIMOFEYEVİÇ AKSAKOV 1 Ekim 1791'de Rusya'nın Ufa şehrinde doğdu.

Oranburg Guberniya'daki Novo-Aksakovka adlı aile malikânesinde büyüdü ve orada ömrü boyunca sürecektir doğa sevgisini kazandı. Küçük yaşlarda Keraskov'un *Rossiada'sı* ve Sumarokov'un trajedilerini okudu. Kazan Jimnasyumu'nu bitirdikten sonra 1805'de Kazan Üniversitesi'ne kaydoldu. 1807'de üniversiteyi bırakıp St. Petersburg'a yerleşti ve devlet memuriyetine girdi. 1811'de devlet memuriyetinden ayrılıp Moskova'ya yerleşti ve 1812'de ilk imzasız şiirini yayımladı. 1820'lerin ilk yıllarında çevirileri, edebiyat eleştirileri ve makaleleriyle edebiyat çevrelerinin dikkatini çekti. 1827'de Moskova Sansür Komitesi'ne seçildi. 1832'de sarhoş polislerle ilgili bir hicvin yayımlanmasına izin verdiği için Komite'den çıkartıldı. 1833'te müfettiş olarak tekrar memuriyete girdiyse de 1838'de memuriyetten temelli ayrıldı. 1832'de Gogol'le tanıştı; 1830'lar ve 1840'larda Gogol'le ahbablığına dair tuttuğu notlar ve ikilinin mektuplaşması Aksakov'un ölümünden otuz yıl sonra 1890'da yayımlandı. 1834'te Gogol'ün etkisi altında ilk gerçekçi öyküsü *Kar Fırtınası'nı* yazdı. 1840'ta kendisine Rusya çapında şöhret kazandıran kitabı *Aile Kroniği'ni* yazmaya başladı. *Balıkçılık Üstüne Notlar* (1847) ve *Orenburg Vilayeti'ndeki bir Avcının Notları* (1852) ile Turgenyev ve Gogol gibi büyük Rus yazarlarının takdirini topladı. 1858'de yayımlanan *Çocukluk Yılları* adlı yapıtı Rus yazın dünyasında gerçekçiliği ile büyük yankı uyandırdı. Edebiyat eleştirileri ve Rus soyluluğunun gündelik yaşamını be-timleyen yarı-otobiyografik anlatılarıyla 19. yüzyıl Rus kültürüne damgasını vuran Sergey Aksakov, 12 Mayıs 1859'da Moskova'da vefat etti.

-
- Kitapta yer verilen mektuplar, Rusçadaki 5 ciltlik Sergey Aksakov külliyyatının 3. cildinden seçilerek çevrilmiş ve yayına hazırlanmıştır.
  - Tüm dipnotlar çevirmene aittir.
-

Gogol'le Dostluğumuz ve Mektuplaşmamız adlı henüz tamamlanmamış olan bu eseri yayımlamak düşüncesiyle kaleme almamıştım. En azından, bu kitapta anlatılan kişilerden artık yaşayan kimse kalmadığı, sansürün serbest bıraktığı ya da tamamen kalktığı; Rus toplumunun şu an taktığı, uzak geçmişin olayları konuşulurken bile sansürden daha engelleyici nezaketsiz tavırdan, bazen de şüpheli asabiyetten kurtulacağı bir zamana ötelemiştim. Gogol'ü tanıyan, onunla yakın ilişkisi olan dostlarımla hepsini, anılarının tamamını samimi şekilde yazmaya çağırdım. Böylece ileride büyük yazarın kişiliğiyle ilgilenen geleceğin biyografi yazarlarına yeteri kadar tam ve doğru malzeme bırakmış olacaktık. Bence bu çalışmalar, Rus edebiyatı tarihine ve gelecek nesillere gerçek bir hizmet olurdu. Teklifimin ne kadar ilgi gördüğünü bilmiyorum, ancak ben üzerime düşeni yaptım ve niyetimi gerçekleştirdim. Doğal olarak bazı sorular ortaya çıkıyordu: Basılmak için yazılmamış bir eser neden yayımlanmalıydı ki? Beni düşüncemden vazgeçirip, kitabı yazmak zorunda bırakan neydi? Ortaya çıkan ilk soru-

yu cevaplamak kolaydı: “Gogol ile tanışmamızın geçmişi” bağlamında o gün için yayımlanması olanaksız bulunan her şey metinden temizlendi. Böyle yapmamın nedenleri kısaca şöyle: Gogol, dört yıldan beri artık aramızda değildi; biyografik kitaplarında, dergilerde onun hakkında yayımlanan birçok makale dışında hâlâ yazılmakta olanlar var; Gogol’ü yazarların hepsi –özel biyografi yazarı bile–, onu şahsen tanımadıkları, onunla yakın ilişkide bulunmadıklarından, eserlerinde doğru olmayan fikirler ortaya atarak, onun hakkında yanlışlıklar yapıyorlar. Benim hiçbir yanıltıcı duygu taşımayan içten yazılmış anılarım (kimileri Gogol için bunun önemi olmadığını söyleyebilir), belki büyük yazara değil, ama onun kişiliğine gerçek anlamda ışık tutabilir. Gogol’le olan dostluğumuz, onunla olan anılarımız, sanırım böyle davranmamı gerektiriyor.

* * *

İlk tanışmamız 1832 yılının bir bahar günü oldu. Pogodin,¹ Sivtsev Vrajek’te² Slepzov’un evinde otururken, hiç beklemediğimiz bir anda Nikolay Vasilyeviç Gogol’ü getirmişti bana. *Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları* adlı eseri çoktan okurla buluşmuş ve hepimizi heyecanlandırmıştı. Ben de okudum, ancak hasta eşime sessiz okumak için kitaplıktan diğerleriyle birlikte tesadüfen almıştım onu. Böyle bir sürpriz karşısında ne kadar sevindiğimizi tahmin edebilirsiniz. Eserin gerçek yazarının kim olduğunu önce anlamamıştık; ama Pogodin bir ara Petersburg’a gitmişti bir iş için, orada Rudi Panka’nın³ kim olduğunu öğrendi. Onunla tanıştı ve bize “Dikanka’yı” Gogol-Yanov-

1 Mihail Petroviç Pogodin (1800-1875): Moskova Üniversitesi profesörü, Rusların kökeniyle ilgili Norman teorisini ortaya koyan tarihçi.

2 Sivtsev Vrajek: Moskova’da tarihî Arbat semtinde bir cadde.

3 Panka ismi Gogol’ün dedesine ait, Rudi ise onun kızıla kaçan saç rengini temsil ediyor.

skiy'nin yazdığı haberini getirdi. Yani o daha önceden tanıdığımız, değer verdiğimiz bir isimdi.

Cumartesi günleri öğlen yemeğini bizde yiyip, akşamları yakın dostlarımla birlikte geçirmeyi âdet edinmiştik. Bu akşamlardan birinde çatı kattaki odamda dört kişi kâğıt oynuyorduk, oyuna katılmayan üç kişi daha oturuyordu masanın kenarında. Oda sıcaktı, ben dâhil birkaçımız ceketlerimizi çıkarmıştık. Pogodin aniden tanımadığım çok genç biriyle paldır küldür içeriye daldı ve doğru bana gelip: "İşte size Nikolay Vasilyeviç Gogol'ü getirdim," dedi. Bu bende müthiş etki yaratmıştı. Çok utanmıştım, ipe sapa gelmez bir şeyler mırıldanarak, ceketime davrandım. Gogol'le böyle hazırlıksız karşılaşmak istemezdim. Misafirlerim de (P. G. Frolov, M. M. Pinskiy ve P. S. Şçepkin vardı, diğerlerini hatırlamıyorum) şaşırmış ve donup kalmışlardı. Karşılama soğuk değil, lakin biraz sıkıntılı olmuştu. Oyuna ara vermiştik, fakat Gogol ve Pogodin, yerimi alacak kimse olmadığından oyuna devam etmeye ikna etmişlerdi beni. Bu arada içeri giren Konstantin,⁴ Gogol'ün yanına gidip, onunla duygu ve coşku dolu bir konuşmaya girişti. Çok mutluydum, dalgınca oyunu sürdürürken, bir kulağım Gogol'deydi, lakin alçak sesle konuştuğu için bir şey duyamıyordum.

Gogol'ün o zamanlar tamamen farklı ve olumsuz etki yapan bir dış görünüşü vardı: Kâküllü başı, şakaklarına inen saç tıraşı, düzgünce kesilmiş bıyıkları ve çenesine dayanmış sert kolalı yakaları ona, kişiliğiyle çelişen farklı bir fizyonomi kazandırıyor, bizde de zeki bir Ukraynalı izlenimi uyandırıyor. Giyimi modaya önem verdiğini gösteriyordu. Üzerinde, büyükçe zinciri olan açık alaca bir ceket olduğunu anımsıyorum. Evimizde, Konstantin'e armağan ettiği, o zamanki görünüşüyle çizilmiş tabloları bulunmaktadır.

İlk karşılaşmamızda ne yazık ki, söze hep benim başlamam

4 Oğlu Konstantin Sergeyeviç Aksakov kastediliyor.

dışında, aramızda geçen konuşmaları hatırlayamıyorum. Bir saat sonra, buluşmalara ne yapıp edip sabah erkenden geleceğini söyleyip, onu tanışmaya can attığı, çok yakınımında oturan Zagoskin'e⁵ götürmemi rica ederek ayrıldı. Konstantin de konuşulanları anımsamıyordu. Aklında kalan sadece, Gogol'ün eskiden sağlıklı ve gürbüz, şimdi ise zayıf ve hasta olduğunu söylemiş olmasıydı; ancak, kuşkusuz öyle olmadığı halde, nedense dünyayı umursamayan, kibirli bir görünüşü olduğunu anımsıyordu. Davranışlarında itici etki yapan uyumsuzluk, istisnasız herkesin hoşuna gitmemiştir. Nerede kaldığını bilmediğimiz için iade-i ziyarette bulunmamız da mümkün değildi: Oturduğu yeri bize söylemek istememiştir. Onun kendisiyle tanışmak istediğini Zagoskin'e bildirdikten birkaç gün sonra, sabahın erken bir vaktinde Nikolay Vasilyeviç çıkageldi. "Dikanka" için coşkulu övgü ifadeleri sarf ettiğimde, anlaşılan sözlerimi sıradan komplimanlar olarak kabul etmiş ve soğuk durmuştu. Onda, bende fazlasıyla olan samimi ve candan davranma yeteneğini engelleyen itici bir şey vardı. Ricası üzerine hemen Zagoskin'e doğru yürümeye başladık. Yol boyunca hastalığından (o sırada Konstantin'e bundan bahsettiğinden habersizdim) şikâyet ederek beni şaşırttı. Çaresi bulunamayan bir hastalık olduğunu söyledi. Sıhhatli bir görünüşü olduğundan, şaşkın ve kuşkucu gözlerle bakarak ona: "Nasıl bir hastalığınız var?" diye sorduğumda, hastalık nedeninin bağırsaklarda olduğu şeklinde belli belirsiz bir yanıt vermişti. Yolda Zagoskin hakkında konuştuk. Gogol onun neşe veren üslubunu övdü, ancak tiyatro için asıl olması gerekenleri yazmadığını söyledi. Hiç düşünmeden itiraz ederek,

Ey boş dünya, güldürecek en küçük bir saçmalık bile kalmadı sende...⁶

5 Mihail Nikolayeviç Zagoskin (1789-1852): Yazar.

6 *Yevgeni Onegin*'den alıntı.

dizelerini anımsatıp, dünya yaşamının monoton, hareketsiz olmasından kaynaklanan bir boşluk içinde bulunduğunu, kaleme almaya değer bir konu kalmadığını söylediğimde, Gogol bana ciddi ciddi bakarak: “Bu doğru değil, komiklik her yerde gizlenmiştir. İçinde yaşarken onu görmeyiz, ancak sanatçı onu sanata taşıyıp, sahneye çıkardığında, daha önce bunu nasıl fark etmediğimize şaşarak, gülmekten yerlere yatarız,” dedi. Tam tamına bu sözcükleri kullanmadıysa da ifade etmek istediği fikir buydu. Gogol’den bunu duymayı beklemediğim için önce iyice şaşırılmıştım. Rusça komedi türüne karşı güçlü bir ilgi duyduğumu, bu konuda kendine özgü bir bakışı olduğunu anladım. “Dikanka’yı” çoktan okumuş olan Zagoskin, yapıtı mükemmel olarak değerlendirmemişti. Ukrayna doğasıyla ilgili anlatımlarda, genç yazarın coşkusundan kaynaklanan gayritabii zorlamalar, lüzumsuz abartmalar görmüş; yapıtın her yerinde bilgisizliğe varacak kadar dil yanlışları bulmuştu. Beri yandan, iyi yürekli ve her insan gibi onuruna düşkün olduğundan, herkesin övgüsünü kazanmış olan Gogol’ün vakit kaybetmeden kendisini ziyaret etmesi hoşuna gitmişti. Bizi açık kollarla, coşkulu övgülerle karşıladı; Gogol’ü kucaklayıp birkaç kez öptü, sonra bana dönüp, *hamster*, yer sincabı gibi lakaplarla omzumu yumrukladı; kendi usulünce nazik davranıyordu. Zagoskin sürekli kendisinden bahsetti: Yapmakta olduğu birçok çalışmadan, okuduğu sayısız miktarda kitaptan, arkeolojik çalışmalardan, bulunduğu yabancı ülkelerden (Danzig’den daha uzak bir yere gitmemişti aslında), Rusya’yı boylu boyunca gezip dolaştığından vs. vs. Bu saçmalıklara tek inananın sadece Zagoskin’in kendisi olduğunu herkes bilirdi. Gogol bunu hemen anlamış ve onunla kırk yıllık dost gibi, ama doğal olarak tatlı sert bir üslûpla konuşmaya başlamıştı. Zagoskin kitap raflarına döndü ve daha önce dinlediğimden, benim için yeni olmayan bir hamle yapıp, övgüyle kitaplarımı, enfi-

ye kutularını, sonra süslü çekmecelerini göstermeye başladı. Ben de sessizce oturup, neşeyle bu sahneyi seyretmeye başladım. Ancak kısa süre sonra Gogol bunlardan sıkıldı: Birden saatini çıkardı ve yine geleceğine söz vererek, gitmesi gerektiğini söyledi ve oradan ayrıldık.

“Ee nasıl, Gogol’ü beğendin mi?” diye sordum Zagoskin’e. “Ah, çok sevimli,” diye atıldı; “cana yakın, alçakgönüllü, hem de zeki bir kardeşimiz!” Halbuki Gogol, gündelik sıradan sözler sarf etmek dışında bir şey yapmamıştı.

Poltava’dan Petersburg’a giderken yaptığı bu ziyarette, aramızda yakın bir dostluk kurulmuş değildi. Ne kadar geçti anımsamıyorum ama Gogol kısa süreliğine yine Moskova’ya gelmişti. Bize de uğradı ve yine birlikte Zagoskin’e gitmemizi rica etti. Memnuniyetle kabul ettim.

Sabahleyin Zagoskin’deydik; eskisi gibi kendine özgü candan bir misafirperverlik ve nezaketle karşıladı Gogol’ü. Gogol de kendi usulünce, sıradan şeylerden konuşarak karşılık verdi; ev sahibi defalarca konu etmesine karşın, o edebiyatla ilgili tek kelime etmedi. O gün, Zagoskin Gogol’e katlanabilir koltuklarını gösterirken, iki elimi yayların arasına sıkıştırıp beni bağırttığı olayı saymazsak, olağanüstü bir şey olmamıştı. Bu gösteri uzun süre parmaklarımın acımasına sebep olmuştu. Gogol buna gülmemişti bile. Ancak bu gülünç olayı sıkça anımsayıp arada bir öyle ustaca anlatırdım ki, kendim hariç, dinleyenler gözlerinden yaş gelinceye kadar gülerlerdi. Ruslara özgü mizah yeteneği içeren esprilerde genellikle, çok orijinal ustalıklar, deyimler vardır; onlardan vazgeçmek mümkün değildir. Sonraki sayısız deneyimlerimde, Gogol’ün bu sözleri kendi telaffuzuyla tekrarladığında, dinleyenlerin gülmekten yere yattıklarını fark ettim; ancak, onları ben ya da bir başkası söylediğinde aynı etki ortaya çıkmıyordu.

Bu gelişinde Gogol’le olan dostluğumuzda bir ilerleme olmadı. Olga Semyonovna ve Vera’yla tanışmıştı hatırladı-

ğım kadarıyla. 1835 yılında, Stürmer'in Saman Pazarı'ndaki evinde oturuyorduk. Bu arada Gogol "Mirgorod" ve "Ara-beski" adlı eserlerini bitirmişti. Büyük bir yetenek olduğunu tam anlamıyla ortaya koymuştu. *Dikanka*'daki öyküleri taze, büyüleyici, hoş ve sanatla süslü iken, "Eski Zaman Beyleri" ve "Taras Bulba" adlı eserlerinde büyük yazar artık derin ve ciddi bir anlayış sergiliyordu. Konstantin, ben, ailem ve sanata anlama yeteneği olan herkes, Gogol'e hayranlık duyuyordu. Gerçeği söylemek gerekirse, toplumun her sınıfında varolan edebiyatseverler dışında, Gogol'ü en iyi ve çabuk anlayanlar genç insanlar olmuştu. Yeni ortaya çıkan bu büyük yeteneği ilk olarak yüksek sesle dile getiren Moskovalı üniversite öğrencilerinin hepsi ona hayrandılar.

Bir akşam Bolşoy Tiyatrosu'nun locasında oturuyorduk; aniden kapı açıldı, hiç görmediğimiz neşeli ve dost tavrıyla içeri giren Gogol, "Merhaba!" diyerek elini uzattı. Ne kadar şaşırdığımızı ve ne kadar memnun olduğumuzu söylemeye hacet yok. Hatta Gogol'e herkesten çok saygı duyan Konstantin, nerede olduğunu unutup, yan locadakilerin dikkatini çekecek yükseklikte bir çığlık atmıştı. Antrakt sırasında olmuştu bu. Gogol'ün arkasından locamıza Aleksander Pavloviç Yevremov⁷ girdi. Konstantin eğilip onun kulağına, "Biliyor musun yanımızdaki kim? Bu Gogol," dedi. Yevremov sevinç ve şaşkınlıktan gözleri yuvalarından fırlamış halde hemen koltuklara koşup, haberi artık aramızda olmayan Stankeviç'e ve diğer ortak tanıdıklarımıza yaymıştı. Birden tekli-çiftli birkaç dürbün bizim locaya çevrilmiş ve koltuklardan "Gogol, Gogol," sözcükleri yükselmeye başlamıştı. Bu hareketliliği Gogol'ün fark edip etmediğini bilemiyorum, ama yine kısa süre için Moskova'da olduğunu söyleyip, biraz konuştuktan sonra yanımızdan ayrıldı.

7 Aleksander Pavloviç Yevremov (1815-1876): Moskova Üniversitesi coğrafya okutmanı.

Ziyaretin kısa olmasına, ayrıca yokluğunda bizi yaklaştıracak nedenler bulunmamasına rağmen hepimiz, Gogol'ün bizimle olan ilişkilerinde daha farklı bir tutum içine girmiş olduğunu fark etmiştik. Kendiliğinden locamıza gelişi, artık ondan hoşlandığımızı emin olduğunu gösteriyordu. Bu değişikliğe hem sevinmiş, hem de hayret etmiştik. Daha sonra Pogodin'le sohbetlerimizde ben onun [Gogol'ün] yetenekli olduğuna dair görüşlerimizin, onun yapıtlarına gösterdiğimiz sıcak sevginin, Gogol'ün öykülerini farklı hale getirdiğine hükmettim (bugün de öyle düşünüyorum). Pogodin'le bu sohbetlerimizden hemen sonraydı Gogol'ün gelişi, o gün önce bize uğramış, evde bulamayınca, tiyatrodaki olduğumuzu öğrenip locamıza gelmişti.

O zaman herkesin “Nişanlılar” olarak bildiği “Evlenme” adlı komediyi de Petersburg'a beraberinde götürecekti. Pogodinlerin evinde Gogol, bütün tanıdıkları huzurunda eseri okumayı önerdi. Pogodin bu öneriyi iyi değerlendirip, hayli büyük bir odayı tam anlamıyla dolduracak kadar misafir çağırmişti. Ne yazık ki ben bu harika okumada, hastalandığım için bulunamadım. Zaten cumartesiye rastlamıştı, benim günümle çakışıyordu, misafirlerim de oraya davet edilmemişlerdi. Fakat Konstantin tabii ki gitti. Gogol o kadar güzel okumuş, daha doğrusu kendi piyesini o kadar güzel oynamıştı ki, sanattan anlayanlar, özellikle Podkolesin'i oynayan Sadovskiy gibi en iyi aktörler sahnede rol almasına rağmen, komedinin, yazarın kendisi okuduğunda olduğu kadar mükemmel, o derece güldürücü olmadığını bugün bile konuşurlar. Sonradan Gogol'ün güldürücü bir şeyi okuma konusunda eşi bulunmaz bir usta olduğunu anladığım için, ben de aynı fikri paylaşmaktayım. Dinleyenlerin bir kısmı bayılacak kadar güldü; ancak, ne yazık ki komedi anlaşılır değildi! Çok kişi, piyesin doğal güldürü içeriği olmadığını, insanların gülmesinin Gogol'ün müthiş komik okuyuşundan kaynaklandığını söyledi.

Pogodinlerde bulunamayışım Gogol'ü üzmüştü; öğlen yemeğine gelip, bana ve tüm aileme komediye okumak üzere belli bir gün verdi. Kararlaştırılan gün, komediye Gogol'den dinlememiş olan yakınlarımızın hepsini davet ettim. Onların içinde Stankeviç⁸ ve Belinski⁹ de vardı. Gogol, son zamanlarda sıkça yaptığı gibi, yemeğe çok geç geldi. Misafirleri aç bırakmaya daha fazla dayanamayıp, saat beşte sofrayı hazırlamalarını söylemiştim. Tam bu sırada Pazar Meydanı boyunca Gogol'ün yürüyerek bizim eve gelmekte olduğunu gördük. Lakin beklentimiz gerçekleşmedi: Komediye bugün okuyamayacağı için beraberinde getirmediğini söyledi. Bu hoşuma gitmemişti, dolayısıyla sonradan ümit ettiğim yakınlaşma Gogol'ün bu Moskova ziyaretinde de haliyle gerçekleşmemiş oldu. Pogodinlerde onunla bir kez daha görüştüm. Ertesi gün Petersburg'a gideceğini öğrendim.

1935 yılında Petersburg'dan Gogol'ün dram yazarı olarak tam anlamda yeni bir yeteneğini ortaya koyan *Müfettiş*'i yazdığı haberleri bize kadar geliyordu. Söylenenlere bakılırsa bu piyes aslında sansürden geçmezdi, ama Çar basılmasını ve sahneye konulmasını buyurmuştu bir kere. Sahne de çok başarılı olan bu komedi Gogol'e birçok düşman da kazandırmıştı. Yüksek rütbeliler çevresine, hatta Çar'ın kulaklarına kadar gelmeye başlamıştı bu kötü niyetli söylentiler. Moskova'ya çoktandır böylesi gelmemiş olan *Müfettiş*'i okumak için, başka bir şeyle kıyaslanamayacak derecede sabırsızlanıyorduk. *Müfettiş*'i ilk okumam çok şaşırtıcı bir şekilde olmuştu. Bir gün geç vakit, Velikopolski'yle birlikte (İvan Yermolaviç, 1798-1868) oyuna daldığımız İngiliz Kulübü'nden çıkıyorduk. Tam bu sırada kapı görevlisi adı-

---

8 Nikolay Vladimiroviç Stankeviç (1813-1840): Şair, yazar, düşünür.

9 Vissarion Belinski (1811-1848): *Zapadnik* (Batıcılık) adlı dergiyi çıkaran o dönemin önemli edebiyat eleştirmeni.

ma bırakılmış bir pusula uzattı bana: Sabah altıya doğru yolu buradan geçen bir albayın Fyodor Nikolayeviç Glinka'ya (1786-1880, Dekabrist) *Müfettiş*'in bir nüshasını bıraktığı; Glinka'nın nüshayı bize gönderdiği ve herkesin dinlemek üzere beni beklemekte olduğu yazılıydı. Durumu heyecanla Velikopolski'ye anlattığımda, o da kendisini *Müfettiş*'i dinlemekten mahrum bırakamayacağı için, süratle evin yolunu tuttuk. O sırada Eski Basmannaya'da Kurakin'in evinde kalıyordum (bina sonradan üniversite oldu). Vakit artık geceyarısını geçmiş, bire geliyordu. Kimse uyumamış, herkes, annemle kalan Bayan Potot bile odamda oturmuş beni bekliyordu. *Müfettiş*'i ilk kez okuduğumda hakkını verememiştim doğrusu, lakin dinleyicilerin de kabul ettiği gibi, şimdiye kadar kuşkusuz hiç kimse böyle heyecanla okumamıştı onu. Gogol'ün *Müfettiş*'i 2.500 ruble kâğıt para karşılığında Petersburg yönetimine satmasından sonra, çok geçmeden onu Moskova'da da sahneye koymaya başladılar. Gogol, Mihail Semyonoviç Şçepkin'i yakından taniyordu. *Müfettiş*'i sahneye koyma görevini, hayli faydalı önerilerde bulunup, destekleyerek ona vermişti. Bu arada Gogol'ün Petersburg'da nedense işlerinin iyi gitmediğini, çok sıkıntıda olduğunu, *Müfettiş*'in kalan nüshalarını ve diğer eserlerini yok pahasına satıp, ülke dışına çıkmaya hazırlandığını öğrenmiş bulunuyorduk. Bu durum beni ve diğer hayranlarından çoğunu üzmüştü. Bu arada Şçepkin aniden bana geldi. *Müfettiş*'i sahneye koymakta onu huzursuz eden hususlardan bahsetti. Arkadaşların rahatsız olduklarını, uyarılarını hiç dikkate almadıklarını söyledi. Ve bu yüzden piyesi denetime tâbi tutmadan, olduğu şekliyle, artistlerin keyfine bırakarak sahnelemek daha iyi olacaktı. Bir kurul üyesi ya da yönetmene şikâyet olursa, o zaman, kurul üyesi ve yönetmen bir şey bilmedikleri ve bu gibi işlerle hiç uğraşmadıkları için, işlerin daha da kötüye gideceğini; aktör efendi-

lerin ise Şçepkin'e inat olsun diye oyunu iyice berbat edeceklerini anlattı. Şçepkin, Gogol'ün verdiği görevi layıkıyla yerine getiremeyeceğini düşünerek, bu zor durumdan yakınıyordu. Sonra da sözlerine, yegâne çıkar yolun, oyunu sahneye koyma işini benim üzerime almam olduğunu, aktörlerin beni sevip saydığını, yönetimin tüm üyelerinin benim yakınlarım olduğunu; durumu Gogol'e yazacağını ve onun memnuniyetle görevi bana vereceğini ilave etti. Fazla düşünmeden razı oldum. Gogol'e, oyunu sahneye koyma işini Şçepkin'in değil de benim yapmamın uygun olacağını, ancak aslında benim elimle her şeyi düzenleyecek olanın yine Şçepkin olacağını gerekçeleriyle açıklayan mektubu Petersburg'a bizzat kendim yazacağımı söyledim. Ona yazdığım ilk mektuptu. Gelen şu cevapla ilk mektuplaşmamız gerçekleşmiş oldu:

Beni sevindiren mektubunuzu aldım. Girişiminiz beni duygulandırdı. Rahatsızlık duyan büyük bir kitle içinde, eserlerime vefakâr bir samimiyetle inanmış olan seçilmiş kişilerin oluşturduğu bir dayanışma çevresinin olduğunu düşünmek ne güzel; mektubunuzda ifadesini bulan sevgi ve dikkatin eserlerime yönelmiş olması da da güzel.

Piyesimle ilgili sorunların yükünü üstlenmeyi kabul edişinize ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu işi Şçepkin'e vermiş ve Zagoskin'e bu hususta bir mektup yazmışım. Gerçekten yönetimle geçinmesi mümkün olmuyor ve mektubu Zagoskin'e henüz vermemişse beni haberdar edin: Zagoskin'e hemen yeni bir mektup yazayım. Size gelme imkânım yok, zira 30 Mayıs'ta, olmazsa 6 Haziran'da kesin çıkacağım seyahat için hazırlanmakla meşgulüm. Yabancı diyarlardan dönünce her zamanki gibi eski başkentte kalacağım.